

**«ՏՈՒՆ, ԲՆԱԿԱՎԱՅՐ» ՀԱՍԿԱՑՈՒՅԹԻ ՓՈԽԱՌՅԱԼ ԾԱԳՄԱՆ ԲԱՌԵՐԸ
ՄՈՎՍԵՍ ԽՈՐԵՆԱՑՈՒ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ» ԵՐԿՈՒՄ**

Դիլբարյան Նարինե

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

ԵՊՀ հայոց լեզվի պատմության և
ընդհանուր լեզվաբանության ամբիոն

narine.dilbaryan@ysu.am

DOI: 10.54503/978-9939-970-07-3-11

Բանալի բառեր. Մովսես Խորենացի, «Պատմութիւն Հայոց», «տուն, բնակավայր» հասկացույթ, աշխարհընկալում, մշակութային փոխազդեցություն, փոխառություններ, փոխատու լեզուներ, իմաստային տեղաշարժեր:

Ներածություն

Լեզվի՝ իբրև հասկացութային համակարգի ըմբռնումն ճանաչողական լեզվաբանության և մշակութաբանության առաջնային խնդիրներից է, որովհետև հասկացությունները բացահայտում են տվյալ լեզվի կրողների ազգային ինքնությունը և հոգևոր ու նյութական կյանքը: Հասկացույթն ըմբռնվում է որպես գիտակցական առանձին միավոր, որն ունի լեզվական արտահայտություն և խոսքային իրացում: Լեզվական հասկացութաբանությունը ժամանակակից միջգիտակարգային ուղղություններից է, որը վերջին տասնամյակում մեծ զարգացում է ապրում: Այս հայեցակետից լեզուն, լեզվական միավորները սկսում են ուսումնասիրվել այն կրողների, այսինքն՝ մարդկանց հետ փոխկապակցված: Պատկերավոր ձևակերպմամբ՝ լեզվի քննությունն անկախ մարդկային գործոնից կհանգեցնի նույն սահմանափակ արդյունքին, ինչ կենսաբանության մեջ մարդակազմության ուսումնասիրությունը զուտ գեղարվեստական պատկերների հիման վրա՝ առանց իրական մարդու և նրա մարմնի:

21-րդ դարում մարդակենտրոն հարացույցը դարձել է գերակա, մեր համոզմամբ, մարդակենտրոնության հարացույցն ավելի ստույգ կարելի է կոչել ազգակենտրոն հարացույց, քանի որ յուրաքանչյուր լեզվի պարագայում կարևորը ոչ այնքան ընդհանուր մարդկային մտածական որակներն են, որքան յուրաքանչյուր առանձին ազգին կամ ցեղակից, դրացի ազգերին բնորոշ առանձնահատկությունները: Հասկացութի ճանաչողական կառուցվածքի ընդունված սահմանումը ներառում է հետևյալ բաղադրատարրերը՝ հասկացական միջուկը, իմաստաբանական ոլորտը, ճանաչողական ոլորտը, պատկերային-խորհրդանշական ոլորտը և մշա-

¹ Абилюдинова, Ж. Б., Карпец Ж. Б, Концепт как лингвокогнитивное понятие .- Молодой ученый, № 12 (354), 2021, с. 272.

կութարժեքանական ոլորտը: Յուրաքանչյուր հասկացության մեջ ամփոփվում են վերջինիս լեզվական բազմաթիվ նշանակումներ, որոնք կարող են ունենալ տարբեր ծագումնաբանություն, բառակազմություն, բայց ունեն միավորող իմաստաբանություն, դրանք վեր են հանում տվյալ լեզվակիր հանրության՝ ազգի մտածողության արժեքակերպերը, հավաքական գիտակցության բնորոշ պատկերները, մշակութային, արժեքանական կողմնորոշումները: Մեր այս հետազոտության նպատակը Մովսես Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց» երկում տուն, բնակավայր հասկացությիւն վերաբերող փոխառյալ ծագման բառերի դասակարգումն ու վերլուծությունն է՝ ըստ հնչյունական, բառակազմական և իմաստաբանական բնութագրիչների, որոնք հայկականացման ընթացքում կրել են տարբեր փոփոխություններ:

Տուն, բնակավայր հասկացությո՞ւն ընդհանուր մարդկային տեսանկյունից առաջնային միավորն է, որն առավել բազմակողմ, խորքային է արտահայտում լեզվակիր ժողովրդի ինքնության հիմքերը, իր տեղի և ազդեցության գիտակցումը շրջակա մեծ աշխարհում: Այս հասկացությո՞ւն մշակության և լեզվի համակարգում կենտրոնական դիրք ունի, և նրա նշանակությունները տարբեր կերպ են դրսևորվում՝ կախված առանձին լեզուների և մշակույթների յուրահատկություններից: Աշխարհի լեզուների մեծամասնության մեջ այս հասկացությո՞ւն արտահայտում է ոչ միայն ֆիզիկական, այլև խորքային խորհրդանշական իմաստ, ունի արժեքակապի արժեք՝ արտահայտելով հայրենիքի, անվտանգության, ընտանիքի, արմատների և ազգային ինքնության գաղափարները: Բերենք մի քանի օրինակ, թե ինչպես են տարբեր լեզուներում և մշակույթներում ըմբռնում «տուն, բնակավայր» հասկացությունը: Այսպես՝ ռուսերենում «дом» բառը նշանակում է ոչ միայն շինություն, որտեղ ապրում են մարդիկ, այլ ընդգրկուն հասկացություն է, որը կապված է ընտանեկան արմատների, նախնյաց ժառանգության, սիրո և հարազատության հետ: Ռուսերենում հայտնի արտահայտությունն է կա. «дом – это не стены, а люди» («տունը ոչ թե պատերն են, այլ մարդիկ»), այս դարձվածն ընդգծում է ընտանիքի և մերձավորների կարևորությունը տուն հասկացության մեջ, դատարկ շենքը դեռ տուն չէ: Իսկ հայրենի տուն (родной дом) եզրույթն ավելի լայն է և ամփոփում է հարազատ եզերք հասկացողության ողջ համակարգը՝ ազգային արմատները, մշակութային պատկանելությունը, հոգևոր և մարմնավոր կապը նախնիների հետ, արյան կանչը: Անգլերենում տարբերակվում են home և house բառ-հասկացությունները: House-ը նշանակում է ֆիզիկական շինություն, իսկ home-ը ունի շատ ավելի խոր նշանակություն, դա այն վայրն է, որտեղ մարդն իրեն հարմարավետ է զգում, որտեղ նրան սպասում են, և որտեղ նա խաղաղություն է ձեռք բերում: Անգլերենում կա տարածված արտահայտություն «Home is where the heart is» («տունն այն-

2 Дербишева З. К. 2020. Основы лингвокогнитивного сравнения языков: монография, Москва, 2020, с. 71:

3 Абилюдинова, Ж. Б., Карпец Ж. Б, Концепт как лингвокогнитивное понятие, с. 274:

տեղ է, որտեղ սիրտն է»), որը ցույց է տալիս, որ տունը պարտադիր չէ, որ որոշակի վայր նշանակի, այն ավելի շուտ հոգեվիճակ է, զգացմունքային կապվածություն: Գերմաներենում ունենք **Heimat** և **Zuhause** բառ-հասկացությունները. Zuhause-ը բնակավայրն է՝ որպես ֆիզիկական տարածություն, իսկ Heimat-ը հայրենիքն է, որտեղից սերում է մարդը, և որի հանդեպ զգում է հուզագգայական և մշակութային կապվածություն, այս բառն արտահայտում է հողի, համայնքի, նախնիների և պատմության հետ մարդու ունեցած կապն ու միասնականությունը, նրանց անքակտելի հավաքական ուժը: Ուշագրավ է, որ մի շարք լեզուներում, ինչպես արաբերենն ու ճապոներենը, «տուն և բնակավայր» հասկացությունները ներառում են նաև պատասխանատվության զգացում, պարտք այն տան և վայրի հանդեպ, որտեղ ապրում են, պատասխանատվություն այն մերձավոր մարդկանց նկատմամբ, որոնց հետ համատեղ բնակվում են: Մեր հետագա այս հետազոտությամբ ցույց կտանք, որ հայերենում ևս «տուն, բնակավայր» հասկացության բառային նշանակիչներում առկա է այս պատասխանատվության, պարտավորության զգացումը: Հայոց լեզվում «տուն» հասկացությամբ արտահայտված է բազմաթիվ եզրույթներով, որոնք այս երևույթի ամենատարբեր կողմերն են արտացոլում՝ ներառյալ սերը, նվիրումը և անձնական պատասխանատվություն-պարտավորությունն իրենց հայրենի եզերքում ոչ միայն այս պահին ապրող հայրենակիցների, այլև հեռացած նախնիների, անցյալի ժառանգության և հոգևոր ու նյութական մշակութային արժեքների հանդեպ:

Տուն, բնակավայր նշանակող փոխառյալ միավորները

Հին հայերենում «տուն, բնակավայր» իմաստային դաշտի բառերի միջուկային միավորները ժառանգված են հնդեվրոպական մայր լեզվից, և դրանք բնորոշ են գրական հայոց լեզվի զարգացման հետագա բոլոր շրջափուլերին, այսինքն՝ ընդհանուր հայկական բառեր են, որոնք գրաբարից ժառանգվել են մեր արդի գրական լեզվին և բարբառներին: Բնակավայր հասկացության բառերի մեծ մասը պարզ արմատական է՝ կենսունակ բառային կապակցություններ կազմելիս:

Լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում բնակավայր հասկացության բառերի մեծամասնությունը գրեթե չի ենթարկվել փոփոխությունների: Եղած փոփոխությունները հիմնականում վերաբերում են որոշ բառերի հիմնական գործածությունից դուրս մղվելուն, պատմաբառերի կամ հնաբանությունների վերածվելուն, իմաստի նեղացմանը: Ընդհանուր հնդեվրոպական «տուն, բնակավայր» նշանակող փոխառյալ բառերի շարքում բավական զգալի են իրանյան ծագման միավորները, որոնք հիմնականում պահլավական շրջանի փոխառություններ են:

Ինչպես նշեցինք, «տուն, բնակավայր» նշանակող բառերի շարքում միջուկային են բնիկ ծագման բառերը, բայց հասկացույթի կազմում, իմաստաբանության և ճանաչողական ոլորտներում բավական լուրջ դերակատարում ունեն իրանական միավորները: Լ. Հովհաննիսյանը, հանգամանալի ուսումնասիրելով իրանական փոխառությունները և նրանց դերը հայերենում, ճշգրիտ դիտարկում է կատարում՝ նշելով, որ իրանյան ծագման բառերի առկայությունը հայերենում պետք է դիտարկել իբրև ոչ այնքան լեզվական, որքան պատմամշակութային երևույթ, ինչպես լատիներենում հունարեն բառերի գործածությունը. «Այս եզրահանգման մեջ, իհարկե, դարձյալ բառապաշարի փոփոխության արտաքին և ներքին գործոնների փոխկապակցվածության և արտալեզվականի էական լինելու հարցն է»⁴: Քանի որ Մովսես Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց» երկը հայերի ազգածագման հիմնարար մատենագիտական սկզբնաղբյուրներից է, այստեղ վկայված են «տուն, բնակավայր» իմաստը կրող գրեթե բոլոր համագործածական բառերը, ինչպես բնիկ, այնպես էլ իրանական ծագման, գործիչնակ՝ **աշխարհ, ապարանք, աւան, շէն, դաստակերտ, աշտարակ, ապաստան, բուրաստան, գերեզման, դիւան, դաշտ, դիւան, դժոխք, դրախտ, դղեակ, խորան, կոյս (կողմ), մեհեան, նահանգ, տաճար, վանք/վանորայք, վիհ, սահման, ոստան** ևն: Հայոց լեզուն, ի սկզբանե եղել է մշակույթների և լեզուների խաչմերուկում՝ գործուն փոխառելով տարբեր բառեր, միաժամանակ և փոխատու լինելով: Իրանական եզրույթները փոխառվել են տարբեր ժամանակաշրջաններում՝ վաղնջահայերենից մինչև գրաբար, միջին հայերեն ամենատարբեր գործոնների ազդեցությամբ՝ մշակութային, կրոնական փոխներթափանցումներ, պետական-քաղաքական հարաբերություններ, առևտրային կապեր ևն: Մեր այս հետազոտության ընթացքում կիրառել ենք ներքին և արտաքին համեմատության, զուգադրման և վերականգնման մեթոդները:

Վերլուծությունը սկսենք բերված բառերի շարքում առավելագույն կիրառությունն ունեցող **աշխարհ** բառից: Իրանական ծագման արմատ է, ըստ Հր. Աճառյանի՝ **xšāy** «իշխել» արմատից: Երկում հանդիպում ենք աշխարհ բառով մեծաթիվ կապակցությունների՝ **աշխարհ Ալանաց, աշխարհ Ասորուց, աշխարհ Ծոփաց, աշխարհ Հայկազանց, աշխարհ Հայոց, աշխարհ Հոնաց, աշխարհ Հունաց, աշխարհ Ճենաց, աշխարհ Միջագետաց, աշխարհ Պաղեստինացուց, աշխարհ Պարսից, աշխարհ Վրաց, աշխարհ Քուշանաց, Արեաց աշխարհ, աշխարհ Բուղարաց, աշխարհ Հնդկաց** ևն: Այս կառույցները վկայում են, որ **աշխարհ** բառը երկրանուններ կազմող հիմնական միավորներից էր գրաբարյան տեղանվանացանկում: Գրաբարյան երկրանունները բաղադրյալ են՝

⁴ Հովհաննիսյան Լ.Շ., Հայերենի իրանական փոխառությունները, Ե., 1990, էջ 39:

⁵ Աճառյան Հր., Հայերեն արմատական բառարան, 1971, հ. Ա, էջ 217:

հատկացուցիչ-հատկացյալ շարահյուսական կապակցություններ, որտեղ **աշխարհ** միավորը կայուն հատկացյալն է:

Հին հայերենում երկրների անվանման բանաձևը պարտադիր ներառում էր բնակիչների գործոնը, ժողովրդանունները, որոնք դրվում էին սեռական հոլովաձևով՝ որպես միաժամանակ և՛ սերում-ծագում, և՛ պատկանելություն արտահայտող հատկացուցիչներ՝ **Ալանաց, Միջագետաց, Ասորաց, Հայկազանց, Պաղեստինացուց** ևն:

Լայն կիրառություն ունեցող եզրույթներից է **սահման** բառը, բերենք այս միավորի իմաստային բեռնվածությունը բացահայտող բնագրային օրինակ. «Աստ բնակեալ Սիսակ՝ լնու շինութեամբ զսահմանս բնակութեան իւրոյ»⁷: Էդ Աղայանի՝ արդի հայերենի բացատրական բառարանում մեզ հետաքրքրող իմաստը հինգերորդն է՝ «որևէ սահմանագծից ներս գտնվող տարածություն, վայր»⁸: Բառը ծագում է **sāhmān* իրանյան արմատից: «Պատմութիւն Հայոց» -ում վկայված են այս եզրույթով կազմված բազմաթիվ բաղադրյալ կառույցներ, որոնք ունեն երբեմն դարձվածային, իսկ հիմնականում տեղագրական, տեղանվանական արժեք՝ **սահմանք քաջաց, սահմանք հայրենեաց, սահման Ասորեստանի, սահման Ատրպատականի, սահմանք Ադուանից, սահմանք Ասորաց, սահման սահման Բակտրիացուց, սահմանք Խաղտեաց, սահման Կեսարու, սահման Մանանադոյ, սահմանք Մասքթաց, սահմանք Հայոց** ևն:

Հաջորդ կարևոր միավորը **շէն**-ն է. ՆՀԲ-ում այս բառն ունի «աւան, գիւղ, հաւաքումն հիւղից եւ տաղաւարաց, նակարան գեղջկաց» իմաստները¹⁰: Արդի հայերենի բառարանում միայն վեցերորդ իմաստով է տրվում իբրև գոյական՝ գյուղ, գյուղակ նշանակությամբ: Առաջնային իմաստով դարձել է ածական՝ «մարդաբնակ, բնակչություն ունեցող» բացատրությամբ¹¹: Ծագում է իրանական **sen* «հանգստավայր, բնակատեղի» բառից¹²: Բացի ինքնուրույն կիրառությունից՝ ունի տեղանվանակերտ, տեղանվանանիշ լայն գործառույթ՝ **շէնն Նախճաւան, շէնն Սմբատաւան** ևն:

Բնակավայր, տուն նշանակող բառերի շարքում է նաև **դաստակերտը**: Նշանակում է **շէն, ագարակ, ամառանոց, կալվածք, շենքերի ու նրանց կից հողատարածքների՝ այգիների, բանջարանոցների, ամբողջություն գյուղական վայրերում**¹³:

⁷ Խորենացի. 1981, 50: Այսուհետև տեքստում կնշվեն «Հայոց պատմություն» աշխատությունից բերվող նախադասությունների էջերը:

⁸ Աղայան Էդ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, 1976, էջ 1271:

⁹ Ջահուկյան Գ. Բ., Հայերեն ստուգաբանական բառարան, Ե., 2010, էջ 664:

¹⁰ Հայր Գաբրիել Աւետիքեան, Հայր Խաչատուր Սիւրմէլեան, Հայր Մկրտիչ Աւգերեան. Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի (այսուհետև ՆՀԲ), 1979, հ. I, էջ 476:

¹¹ Աղայան Էդ., նշվ. աշխ., էջ 1105:

¹² Ջահուկյան Գ. Բ., նշվ. աշխ., էջ 586:

¹³ Աղայան Էդ., նշվ. աշխ., էջ 278:

Բերենք համապատասխան բնագրային օրինակ.«...գտեղի ճակատուն շինե **դաստակերտ**, և անուն կոչե Հայք» (էջ 44): Ծագում է հին պարսկերենի ***dastakrta** ձևից՝ «աւան, գիւղ» նշանակությամբ¹⁴:

Արքաների և իշխանների տունը և բնակության վայրը **ապարանքն** է, որը հայերենի բոլոր շրջաններում ունի «պալատ, փառահեղ տուն, բնակարան» իմաստները¹⁵: Նախաձևն է հին պարսկերենի **apadāna** կազմությունը, որը բաղադրված է **ap** մասնիկից և **adā** «կառուցանել, շինել» արմատից:

Պատմության մեջ վկայված է նաև ապարանքի հոմանիշ **դղեակ** եզրույթը՝ որպես իշխանների և արքաների բնակավայր: Արդի արևելահայերենում էլ գործածական այս բառը փոխաբերական իմաստով ձեռք է բերել նաև «գեղեցիկ, շքեղ տուն» նշանակությունը¹⁶: Գ. Ջահուկյանը ենթադրաբար այս բառը համարում է իրանական աղբյուրից փոխառյալ, բայց ոչ հավաստի, ուստի կարող ենք վերականգնել նաև ընդհանուր հնդեվրոպական նախաձև:

«Պալատ, շքեղ բնակարան, ապարանք» նշանակությամբ է հանդես գալիս նաև փոխառյալ բառերի շարքից մեկ այլ բազմագործառական եզրույթ՝ **տաճար**: «Արդի հայերենի բացատրական բառարանում» նշված են հետևյալ իմաստները. 1.(կրոն.): Կրոնական ծեսերի և արարողությունների տուն՝ շինություն: 2. Հեթանոսական աստվածների տուն, կռատուն: 3. (հին.): Ամենայն հայոց կաթողիկոսի նստավայրը Էջմիածնում: 4.փխբ. Արվեստի, գիտության նս այլ բնագավառի կենտրոնը՝ օջախը հանդիսացող շենք: 5. փխբ. Խորին հարգանք ու երկյուղածություն ներշնչող վայր, տեղ՝ ասպարեզ, սրբավայր: Տաճար է մեր երկիրը, սուրբ է ամեն քար (Վ. Տերյան)¹⁷: Բնագրից բերենք ամենատարածված իմաստով օրինակ. «Եբաց **տաճարս** կըռոցն և կալաւ զպաշտօն հեթանոսութեանն» (էջ 184): Ծագում է հին պարսկերենի **taçara** «ապարանք, պալատ» բառից¹⁸:

Արդի շրջանում ևս մարդկային բնակավայր նշանակող գործունակ եզրույթներից է **աւան** բառը՝ «ոչ մեծ բնակավայր, գյուղ, գյուղաքաղաք, չպարսպապատված բնակավայր, շեն» իմաստներով¹⁹: Ծագումը ենթադրվում է միջին պարսկերենից՝ ***āvān** «գիւղ, աւան»²⁰: Անկախ կիրառության հետ մեկտեղ՝ ունի տեղանվանակերտ կապակցությունների բաղադրիչ դառնալու գործառույթ՝ **Թիլ աւան, Բագնաց աւան, Բակուրակերտ աւան, աւան Թորդան, աւան Կուաշ, աւան Չըրմէս, աւան Տատեօնք** ևն:

¹⁴ Ջահուկյան Գ. Բ., նշվ. աշխ., էջ 185:

¹⁵ Աղայան Էդ., նշվ. աշխ., էջ 97:

¹⁶ Նույն տեղում, էջ 303:

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 1408:

¹⁸ Ջահուկյան Գ.Բ., նշվ. աշխ., էջ 719:

¹⁹ Աղայան Էդ., նշվ. աշխ., էջ 118:

²⁰ Ջահուկյան Գ. Բ., նշվ. աշխ., էջ 99:

Իբրև վանականների և միանձնուհիների բնակության վայր, տուն՝ մեր ուսումնասիրության դաշտում ընդգրկել ենք նաև **վանք** բառը: ՆՀԲ-ում վանք բառի դիմաց գտնում ենք հետևյալ իմաստները՝ օթեւան, իջւան, բնակարան, կայան, դադարք, վրան, հիւրանոց, տաղաւար, մենաստան, բնակարան միաբանակեցացի: Այսինքն՝ վանքն ի սկզբանե պարզ բնակարան էր, կայան, հետո միայն կրոնական բնակատեղի: Գ. Ջահուկյանի ենթադրությամբ փոխառությունն է պարթևական աղբյուրից, որը համեմատելի է պարթևական *van/ *vahana* ձևերի հետ²²: Բայց նշենք, որ բացառելի չէ բնիկ ծագումը, ընդհանուր հնդեվրոպական արմատի վերականգնումը վերոնշյալ համահունչ **աւան** բառի հետ մեկտեղ:

Ոստան. այն քաղաքն է, որտեղ նստում էին թագավորները կամ իշխանները: Ստ. Մալխասյանցի բառարանում նշվում է, որ ոստանը Արշակունիների թագավորության ժամանակ արքունիքին պատկանող գավառ էր, կալվածք՝ ի հակադրություն նախարարական կալվածքների, ինչպես նաև թագավորանիստ կամ իշխանանիստ գլխավոր քաղաք, մայրաքաղաք²³: Հր. Աճառյանի և Գ. Ջահուկյանի ենթադրությամբ փոխառությունն է իրանյան աղբյուրից՝ համեմատելի **ōstāndār** «գաւառապետ» կազմության հետ²⁴:

Նահանգ եզրույթը երկրի, պետության խոշոր վարչատարածքային բաժանումների անվանումն է. ծագման վերաբերյալ կան տարակարծություններ, Հր. Աճառյանի ենթադրյալ ասորական աղբյուրին՝ **na-an-ga**, Գ. Ջահուկյանը հակադրում է միջին պարսկերենի ***nsng** նախաձևը՝ որպես առավել հավանական²⁵:

Դաշտ. լեռնային տեղանքում ապրող ժողովրդի համար բարեբեր բնակության վայր է, ինչպես ՆՀԲ-ն է արձանագրում՝ «տափարակ արձակավայր, խոտաւէտ, ասպարէզ կամ ընդարձակութիւն»²⁶: Մովսէս Խորենացին հայոց ազգաբանության մասին իր վիպասքը սկսում է ազատատենչ Հայկի՝ Բաբելոնից հեռանալու և լեռնոտի մի դաշտավայրում հանգրվանելու պատումով: Չցանկանալով հնազանդվել բռնակալ Բելին՝ Հայկը փորձում է ուժի դեմ ուժ, բռնության դեմ բռնություն չկիրառել՝ գերադասելով հեռանալ դեպի լեռներով պաշտպանված դաշտավայրը, որտեղ Բաբելոնյան աշտարակաշինությունից հետո սակավաթիվ մարդիկ էին սփռվել, ու հենց այստեղ է հիմնում իր «տուն բնակութեան կալուածոց». «Երթեալ բնակէ ի լեռնոտի միում դաշտավայրի, յորում սակաւք ի մարդկանէ յառաջագոյն ի ցրուելոցն դադարեալ բնակէին...»(40): Իր ընտրյալ լեռնադաշտը Հայկը կոչում է **Հարք/Հայրեր**. « .. այս ինքն թէ հարք են աստէն բնակեալք՝ ազգի

²¹ ՆՀԲ, 1979, հ. II, 1981, էջ 783:

²² Ջահուկյան Գ.Բ., նշվ. աշխ., էջ 703:

²³ Մալխասեանց Ստ., Հայերէն բացատրական բառարան, 1944, էջ 572:

²⁴ Ջահուկյան Գ. Բ., նշվ. աշխ., էջ 604:

²⁵ Նույն տեղում, էջ 560:

²⁶ ՆՀԲ, 1979, հ. I, 1979, էջ 595:

տանն Թորգոմայ»: Ակնհայտ է, որ բնակվելու տուն դարձած դաշտի ընկալումը հայերենում ուղղակի կապվում է ազգի հայրերի՝ նախնիների հետ, իսկ «Թորգոմայ տուն» կապակցությունը Հայք-Հայաստանի հոմանիշ ժողովրդանուն-տեղանունն է: Հազարամյակներով հայոց սրբազան վայր դարձած Արարատյան դաշտավայրը տարածվում է Մասիս և Արագած լեռների միջև: Արդի արևելահայերենում այս բառի իմաստային բեռնվածությունը չի փոփոխվել. ծագումով իրանյան է, Գ. Ջահուկյանը համեմատում է պահլավական **dašt** նույնիմաստ արմատի հետ²⁷: Ուշագրավ է, որ Հր. Աճառյանն իր «Հայերեն արմատական բառարանում» այս բառի իմաստային բովանդակության մեջ նշում է իրանական աղբյուրներում առկա «վայրի, վայրենի» նշանակությունը²⁸. դաշտն ազատ էր, այսինքն՝ վայրի: **Դաշտ** եզրույթը Խորենացու երկում գործուն տեղանվանակերտ է, որի միջոցով ստեղծվել են բազմաթիվ բաղադրյալ տեղանուններ՝ **դաշտն Աղիովտի, դաշտն Աղուանից, դաշտն Ասորեստանի, դաշտն Արայի, դաշտն Արտագու, դաշտն Գարգարացուց** ևն:

«Տուն, բնակավայր» հասկացության միավոր ենք համարում **աշտարակ** եզրույթը, որը ՆՀԲ-ում բացատրվում է որպես «դիտանոց, մարտկոց, ամրութիւն պարսպաց»²⁹: Ստ. Մալխասյանը շեշտում է այս բառի բովանդակության մեջ թշնամուն դիտելու և նրանից պաշտպանվելու նպատակը, աշտարակի հիմնական նպատակը թշնամուց պաշտպանվելն է³⁰: Պաշտպանունակ լինելը տան և բնակավայրի կարևորագույն հատկանիշներից է, որովհետև տունը գիտակցվում է որպես մարդու համար ամենաանվտանգ վայրը, նրա ուժի հիմնական աղբյուրը: **Աշտարակ** բառի ծագումը Գ. Ջահուկյանը ենթադրաբար իրանական է համարում, որի հավաստի աղբյուրը դեռևս գտնված չէ, հետևաբար չի բացառվում ընդհանուր հնդեվրոպական նախաձևի վերականգնումը երկու լեզուների համար: Հր. Աճառյանը բառի ծագմանը չի անդրադառնում, այն համարում է «բերդ» բառի հոմանիշը³¹:

Դիւան եզրույթը զուտ գրաբարյան բառ է, արդի արևելահայերենում այն դուրս է եկել գործածությունից՝ վերածվելով պատմաբառի, հնաբան կազմություն է: ՆՀԲ-ում այն լայն իմաստի բառ է. նշանակում է արքունական դահլիճ, սրահ, սենեակ, հրապարակ, տուն կամ բնակարան³²: Գ. Ջահուկյանն իր ստուգաբանական բառարանում հավելում է նաև դպրոց, հարկատեսակ իմաստները, իսկ ծա-

²⁷ Ջահուկյան Գ.Բ., նշվ. աշխ., էջ 184:

²⁸ Աճառյան Հր., նշվ. աշխ., էջ 623

²⁹ ՆՀԲ, 1979, հ. I, էջ 265:

³⁰ Մալխասյան Ստ., նշվ. աշխ., էջ 198:

³¹ Աճառյան Հր., նշվ. աշխ., հ. 1, էջ 221:

³² ՆՀԲ, 1979, հ. I, էջ 629:

գումը կապում է միջին պարսկերեն *dēvān* բառի հետ³³: Նախաձևն ուներ պետական ասյան, խորհրդարան, դատարան, պահոց իմաստները:

Գրաբարում «տուն» իմաստով էր օժտված նաև **խորան** բառը, ՆՀԲ-ում այս եզրույթն ունի ինն իմաստային զարգացումներ, որոնցից վեցերորդը հետևյալն է՝ յարկ, տուն, սենեակ: Հույժ խորհրդանշական է հաջորդ իմաստային ճյուղավորումը, ըստ որի՝ մարդկային մարմինը ևս կոչվում է **խորան**՝ խորան հոգւոյ մարդոյն կամ մարդն որպէս բնակարան, տուն³⁴: Զուգահեռաբար այս եզրույթն ունի եկեղեցի, տաճար, սրբության վայր, դահլիճ, դիվան նշանակությունները: Բերենք բնութագրական օրինակ Մովսես Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց»-ից. «Արտաշիսի հասեալ ի յԵրուսանդայ շրջապատեալ առագաստն ի կաշեայ եւ ի կտաւեայ պարսպին էջ, և ի **խորանի** նորա բնակեցաւ զայն գիշեր» (էջ 204): Արդի հայերենում այս բառը կորցրել է իր առաջնային ոչ կրոնական, տեղանիշ նշանակությունը՝ վերածվելով կրոնական եզրույթի:

«Տուն» հասկացություն իր մեջ ներառում է բավական զգալի կրոնական բովանդակություն, որի շնորհիվ նրա մեջ ընդգրկված շատ միավորներ նշանակում են ոչ միայն մարդկանց, մահկանացուների տուն կամ բնակատեղի, այլ ամենից առաջ աստվածների բնակավայր: Այս շարքից է նաև **մեհեան** բառը, որը նշանակում է հեթանոսական տաճար, կոստուն.³⁵ Մեհեան շինեալ յԱրմաւիր՝ անդրիս հաստատէ արեգական եւ լուսնի եւ իւրոց նախնեաց» (132): Ունենք հոմանշային շարք աստվածների բնակավայրերի՝ մեհեան, տաճար, խորան: Ստ. Մալխասյանցը մանրամասնում է, որ մեհեանն ի սկզբանե Միհրի պաշտամունքին նվիրված տաճար է նշանակել, ատրուշան, կրակատուն³⁶: Այսինքն՝ ստուգաբանորեն բառը թափանցիկ է. իրանյան աստծո անունից՝ պարսկերեն *mehyan* < **mihrakān* «Միհրի, միհրական»³⁶:

Բոլոր ժողովուրդների կրոնական պատկերացումներում երկնային, անդրշիրիմյան աշխարհում կա երանելի մի վայր, որտեղ հանգրվանում են արդար հոգիները՝ **դրախտ**: Այս բառը ևս ընդգրկել ենք «տուն, բնակավայր» հասկացության կազմում, քանզի այն արդար ու բարի հոգիների համար սահմանված հավիտենական կացարանն է՝ երկնային տունը: Բառի հնչյունական պատկերից արդեն ակնհայտ է իրանյան ծագումը. Գ. Զահուկյանն այն համեմատում է միջին պարսկական *draxt* / *diraxt* ձևերի հետ, որոնք նշանակում են «ծառ», այն իմաստային ընդլայնումով դարձել է «պարտեզ», ապա նաև՝ եղեմ: Ստ. Մալխասյանցի բառարանում նշվում են ծառ, ծառաստան, պարտեզ նշանակությունները, իբրև եզրափակում՝ տրվում է կրոնական նշումը քրիստոնեական բացատրությամբ. «3. Ըստ

³³ Զահուկյան Գ.Բ., նշվ. աշխ., էջ 200:

³⁴ ՆՀԲ, հ. I, էջ 972:

³⁵ Մալխասյանց Ստ., նշվ. աշխ., էջ 298:

³⁶ Զահուկյան Գ.Բ., նշվ. աշխ., էջ 521:

Աստուածաշնչի աւանդութեան՝ պտղալից պարտեզ երկրի երեսին, որտեղ Աստուած բնակեցրեց Ադամին եւ Եւային, որոնք կերակրվում էին դրախտի ծառերի պտուղներով. կոչում է նաեւ դրախտ փափկութեան: 4. Ըստ քրիստոնեական հաւատալիքի՝ երանաւէտ վայր, որտեղ արդարների հոգիները մշտնջենապէս ապրին երանութեան մէջ, արքայութիւն երկնից»³⁷:

Խորենացու պատմության մէջ հանդիպում ենք դրախտ բառի յուրօրինակ հոմանիշներից մեկին՝ **բուրաստան**. առաջնային իմաստով Ստ. Մալխասյանցն առանձնացնում է հետևյալ նշանակությունը՝ «բուրաւէտ ծառերի և ծաղիկների տնկարան, ծաղկոց». ապա՝ «ծաղկաւէտ դաշտ» և «քաղաքի շրջակայք»³⁸: ՆՀԲ-ում այս եզրույթն ունի «արուարձան քաղաքի» և «նման դրախտի» իմաստները³⁹: Կարող ենք եզրակացնել, որ նախնական ընկալմամբ, քաղաքի շրջակայքը, արվարձանները սկզբնապէս ընկալվել են որպէս բնության գեղեցիկ անկյուններ անգամ դրախտից արտաքսվելուց հետո, որի պատճառը բարու և չարի գիտության ծառի խնձորի ճաշակելն էր, այս մեղքի շնորհիվ մարդը կարողացավ տարբերել բարին և չարը, գեղեցիկն ու այլանդակը, ուստի մահկանացուներն իրենց բնակավայրերը ճգնում էին վերածել դրախտ – բուրաստանների: Բերենք Խորենացու պատմությունից համարժեք օրինակ՝ ցույց տալով, որ այն օգտագործվում է **ծաղկոց** բառի և արբեցման հետ զուգադիր. «Եւ գմասն ինչ գետոյն ընդ մէջ քաղաքին բախշեալ անցուցանէ ի սպասու ամենայն պիտոյիցն եւ յարբուցմունս բուրաստանաց եւ ծաղկոցաց» (66): Բառի և՛ արմատը, և՛ ածանցը իրանյան աղբյուրից փոխառյալ են. Գ. Ջահուկյանն այն համեմատում է ավեստայի լեզվի *baoidi-* «բույր, անուշահոտություն» և միջին պարսկերենի *bōd*-«հոտ» նախաձևերի հետ⁴⁰:

Դրախտի հականիշն է **դժոխքը**, անդրշիրիմյան աշխարհում այն վայրը, որտեղ ապրում են մեղավոր հոգիները՝ ենթարկվելով տանջանքների, ինչպէս բացատրում է Ստ. Մալխասյանը. «1.Ըստ քրիստոնեական կրոնի և շատ հին ազգերի հասկացողությամբ՝ տեղ ստորերկրեայ, որտեղ մեղավորները դատապարտվում են մշտնջենաւոր տանջանքների, գեհեն, տարտարոս»⁴¹: Դարձյալ իրանյան հին աղբյուրից ծագող փոխառյալ բառ է, որը Գ. Ջահուկյանը, հետևելով Հր. Աճառյանին, համեմատում է ավեստայի լեզվից *daždahva* և միջին պարսկերեն *dožax* նախատիպերի հետ՝ «դժվար, դժնի» իմաստներով⁴²: Դժոխքի իմաստով գրաբարում վկայված է «**վիհ**» եզրույթը. բերենք Խորենացու պատմությունից բնութագրական օրինակ. «...զայսպիսի կարծրութիւն նիւթոյ պէս պէս տաճարս եւ

³⁷ Մալխասյանց Ստ., նշվ. աշխ., էջ 543:

³⁸ Մալխասյանց Ստ., նշվ. աշխ., էջ 393

³⁹ ՆՀԲ, 1979, հ. I, էջ 514:

⁴⁰ Նույն տեղում, էջ 135:

⁴¹ Մալխասյանց Ստ., նշվ. աշխ., էջ 513

⁴² Ջահուկյան Գ.Բ., նշվ. աշխ., էջ 197:

սենեակս օթից եւ տունս գանձուց եւ վիհս երկարս, ոչ գիտէ ոք, թէ որպիսեաց իրաց պատրաստութիւն հրաշակերտեաց» (66): ՆՀԲ-ում **վիհ**-ը բացատրվում է որպես «խորխորատ, անդունդ, փոս, երկիր բերանաբացեալ, գերեզման, դժոխք»⁴³: Բառի ծագումը Գ. Ջահուկյանը համարում է իրանյան, բայց բուն աղբյուրը հավաստված չէ⁴⁴:

Որպես մարդու վերջին տուն, բնակավայր՝ հայերենում կիրառվում է **գերեզման** եզրույթը: Խորենացու պատմությունից մեջբերենք Հայկի հակոտնյա Բելի գերեզմանին վերաբերող հատվածը. «Իսկ բլուրն, ուր քաջամարտկաւքն անկաւ Բել՝ անուանեաց Հայկ Գերեզմանս, որ այժմ ասին Գերեզմանակք» (44-46): Բառն այստեղ հատկանվանական կիրառություն ունի. արդի արևելահայերենում այն իր իմաստը չի փոխել: Գ. Ջահուկյանը բառը ենթադրաբար է համարում իրանական փոխառություն, այն համադրում է ավեստայի *garō dθmāna* արմատի հետ, որն ունեւր «գովեստի տուն», այսինքն՝ արքայություն իմաստը, և միջին պարսկերենի՝ արդեն ավելի մոտ հնչյունապատկեր ունեցող *garizmān/ garazmān* նախաձևի հետ, որը նշանակում էր երկինք⁴⁵: Նախնական պատկերացումներով մարդու վերջին տունը երկինքն է՝ արքայությունը:

Տուն, բնակավայր հասկացույթի կազմում յուրահատուկ դեր ունի **ապաստան** եզրույթը, որի նախնական ձևը վերականգնվում է ՆՀԲ-ում՝ ապահովաստան, իմաստ հիմնականում պահպանվել է արդի հայերենում՝ *պատսպարան, ապավեն, ամուր, հուսալի վայր* իմաստով: Գ. Ջահուկյանը այն համարում է փոխառություն իրանյան աղբյուրից, համեմատում է միջին պարսկերեն *apastān* ձևի հետ⁴⁶:

Բնակավայր, տուն նշանակող բառերի շարքում առանձնացրել ենք նաև հունական փոխառություններ, որոնք փոքրաթիվ են՝ **պալատն, եկեղեցի, ովկիանոս, փոս**:

Պալատն. Թագավորի բնակության շքեղ շենք, ապարանք, դղյակ, փոխաբերական իմաստով՝ շքեղ պալատանման տուն՝ շենք, բնակարան: Ծագում է յն. *παλάτιον, παλάτιν* բառերից, որոնք փոխառյալ են լատիներենի **palatium** բառից:

Քրիստոնյաների կրոնական-պաշտամունքային արարողությունների շենքը, տաճարը **եկեղեցին** է: Գ. Ջահուկյանի ստուգաբանությամբ՝ հին փոխառություն է հունարենի *εκκλησια՝ ησι*-եցի անցումով, որը ժողովրդական ստուգաբանության արդյունք է:

Ջրային ընդարձակ տարածություն է **ովկիանոսը**, որը ինչպես ծով բառի դեպքում ընկալել ենք իբրև ջրային կենդանիների բնակության վայր՝ ընդգրկելով

⁴³ ՆՀԲ, հ. II, 1981, էջ 821:

⁴⁴ Ջահուկյան Գ.Բ., նշվ. աշխ., էջ 711:

⁴⁵ Նույն տեղում, էջ 157:

⁴⁶ Նույն տեղում, էջ 67:

բնակավայր, տուն իմաստային դաշտում: Մտ. Մալխասյանցի բացատրական բառարանում ովկիանոսի առաջնային իմաստը տրվում է՝ Յունաց դիցաբանության մեջ՝ ծովերի ծովերի աստուածը, Տիտաններից աւագը, որը մարմնացնում է ծովի գաղափարը: Ծագում է **Ωκεανός** «մեծ ծով, յատկապես Ատլանտեան ովկիանոսը» բառից:

Փոս. ներս ընկած տեղ է հարթ մակերևույթի վրա, գետնի մեջ փորած կամ որևէ պատճառով խոր ընկած տեղ է, զանազան նպատակներով գետնի վրա փորած երկար խրամ է, խրամաձև փորվածք¹⁰⁶: Ծագում է յն. **φόσσα** «փոս» բառից, որը փոխառյալ է լատիներենի **fossa** (> իտալ. **fossa**, ֆրանս.**fosse**) «փոս» բառից:

Բնակավայր, տուն իմաստային դաշտում ընդգրկել ենք ասորական ծագման լոկ երկու, բայց չափազանց կարևոր բառ՝ **քաղաք** և **բերդ**:

Կարևոր իմաստային միավոր է **քաղաքը**, որը խոշոր բնակավայր է, արդյունաբերական, առևտրական և մշակութային կենտրոն: Ծագումը կապվում է Ասորեստանի նշանավոր մայրաքաղաք **Kalak** բառի հետ, որը «շինուած էր Նինուէից դէպի հարաւ՝ Տիգրիսի վրայ և խալդէաց ժամանակ շատ նշանաւոր էր: Անշուշտ նախապէս հասարակ անուն էր «քաղաք» նշանակութեամբ և յետոյ մասնաւորուելով՝ յատուկ անուն դարձաւ»: Նշենք նաև, որ **քաղաք** բառը մեր իմաստային դաշտի մեծաթիվ կիրառությունն ունեցող միավորներից է:

Երկում վկայված են նաև քաղաք բառով բաղադրյալ կապակցություններ՝ **քաղաքն Բերքուրին, քաղաքն Բիւզանդիոն, քաղաքն Եդեսիայ, քաղաքն Երուանդայ, քաղաքն Մելիտինէ, քաղաքն Նիկիայցոց, քաղաքն Շամիրամայ, քաղաքն Փայտակարան** ևն:

Բերդ. ամուր պարիսպներով շրջապատված ամրոց է, որտեղ կարող են ապաստանել մարդիկ և պաշտպանվել թշնամու հարձակումներից: Ծագում է **birtu(m)** արմատից, հայերենի բոլոր շրջաններում *ամրակուռ բնակավայրի, քաղաքի* հոմանիշն է, որը նշանակում է պարսպապատված, պաշտպանունակ բնակավայր: Արդի շրջանում առավել հաճախ կիրառվում է փոխաբերական նշանակությամբ, քանի որ ժամանակակից բնակավայրերը չեն պարսպապատվում և շրջակա տարածքում չեն առանձնանում՝ ավելի սահուն ներդաշնակվելով բնական միջավայրին, հատկապես որ նոր սերնդի պատերազմներում բնակավայրերի ապրողներին պարիսպներն այլևս բավարար չեն պաշտպանելու ոչ օդային հարվածներից, ոչ հեռահար հրթիռներից:

Եզրակացություն

Հին հայերենում «տուն, բնակավայր» հասկացության միջուկային միավորները բնորոշ են գրական հայոց լեզվի զարգացման բոլոր շրջափուլերին, այսինքն՝ ընդհանուր հայկական բառեր են, որոնք գրաբարից ժառանգվել են մեր արդի գրական լեզվին և բարբառներին: Բնակավայր հասկացության բառերի մեծ մասը պարզ արմատական է՝ կենսունակ բառային կապակցություններ կազմելիս: Պարզ բառերից հետո վիճակագրորեն առավել մեծաթիվ են վերջածանցավոր բառերը, ապա՝ բարդ բառերը, բարդածանցավորները հույժ սակավաթիվ են: Նախածանցավորներ չկան:

Լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում տուն, բնակավայր հասկացության բառերի մեծամասնությունը գրեթե չի ենթարկվել փոփոխությունների: Եղած փոփոխությունները հիմնականում վերաբերում են որոշ բառերի հիմնական գործածությունից դուրս մղվելուն, պատմաբառերի կամ հնաբանությունների վերածվելուն, իմաստի նեղացմանը: «Տուն, բնակավայր» նշանակող փոխառյալ բառերի շարքում բավական զգալի են իրանյան ծագման միավորները, որոնք հիմնականում պահլավական շրջանի փոխառություններ են՝ հետագայում լիովին հայկականացած:

Քանի որ Մովսես Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց» երկը հայերի ազգածագման և իբրև ժողովուրդ, պետություն կայանալու պատմության հիմնարար մատյաններից է, այստեղ վկայված են «տուն, բնակավայր» իմաստը կրող գրեթե բոլոր համագործածական եզրույթները, ինչպես բնիկ, այնպես էլ իրանական ծագման: Հին հայերենում արդեն հստակ ձևավորված է «տուն, բնակավայր» հասկացության բառ-եզրույթների իմաստային ընդհանուր բովանդակությունը: Հայոց լեզվում այս հասկացությամբ արտահայտված է բազմաթիվ միավորներով, որոնք այս երևույթի ամենատարբեր իմաստային նրբերանգներն են արտացոլում. առաջնայինը սերն է, հպարտությունը, անվտանգության զգացողությունը և ապա՝ անձնական պատասխանատվությունը հայրենի տանը ոչ միայն այս պահին ապրող հայրենակիցների, այլև հեռացած նախնիների, անցյալի ժառանգության ու, ամենակարևորը, գալիք սերունդների առջև:

Дилбарян Нарине - Заимствованные слова концепта "дом, жилище" в «Истории армян» Мовсеса Хоренаци.- В древнеармянском языке основные единицы, выражающие понятие «дом, жилище», характерны для всех этапов развития литературного армянского языка. Другими словами, это общеармянские слова, унаследованные от классического армянского языка и перешедшие в современный литературный язык и диалекты. Большинство слов, относящихся к понятию «дом, жилище», представляют собой простые корни, сохраняющие свою актуальность при

образовании осмысленных словосочетаний. После простых слов следующую наиболее статистически значимую группу составляют слова с суффиксами, за которыми следуют сложные слова. Сложные суффиксальные слова встречаются чрезвычайно редко, а приставочных слов нет. На протяжении исторического развития языка большинство слов, обозначающих «дом, жилище», мало изменились. Произошедшие изменения в основном связаны с маргинализацией отдельных слов, их трансформацией в исторические термины или архаизмы, сужением значений. Среди заимствований с индоевропейским значением «дом, жилище» особенно выделяются единицы иранского происхождения. Эти слова, заимствованные преимущественно в период Пехлеви, полностью ассимилировались в армянском языке. Греческие и сирийские заимствования очень малочисленны.

Поскольку труд Мовсеса Хоренаци «История армян» является одним из фундаментальных источников происхождения и формирования идентичности армянской нации, в нем присутствуют практически все словоупотребления со значением «дом, жилище» как коренного, так и иранского происхождения. В древнеармянском языке уже четко сформировано общее смысловое содержание словоформ понятия «дом, жилище». В армянском языке данное понятие выражено во многих единицах, которые отражают самые разнообразные смысловые оттенки этого явления: первичным из них является любовь, гордость, чувство безопасности и личной ответственности в своем доме не только за живущих в данный момент соотечественников, но и для предков, прошлого наследия и, самое главное, будущих поколений.

Ключевые слова: Мовсес Хоренаци, «История Армении», концепт «дом, жилище», мировоззрение, культурное взаимодействие, заимствования, взаимодействующие языки, семантические сдвиги.

Dilbaryan Narine- Borrowed Words for the Concept of "Home, Dwelling" in "The History of Armenians" by Movses Khorenatsi.- In Ancient Armenian, the core units expressing the concept of "home, dwelling" are characteristic of all phases of the literary Armenian language's development. In other words, these are common Armenian words inherited from Classical Armenian and passed down to modern literary language and dialects. Most words related to the concept of "home, dwelling" are simple roots that remain vital when forming meaningful word combinations. After simple words, the next most statistically significant group consists of words with suffixes, followed by compound words. Compound-suffixal words are exceedingly rare, and there are no prefixal words. Throughout the historical development of the language, the majority of words for "home, dwelling" have undergone little change. The changes that did occur mainly involve the marginalization of certain words, their transformation into historical terms or archaisms, and the narrowing of

meanings. Among the loanwords with the Indo-European meaning of "home, dwelling" units of Iranian origin are particularly notable. These words, primarily borrowed during the Pahlavi period, have been fully assimilated into Armenian. Greek and Syriac borrowings are very few.

Since Movses Khorenatsi's book "History of Armenia" is one of the fundamental sources of the origin and identity formation of the Armenian nation, there are almost all the usage terms with the meaning of "home, dwelling", both native and of Iranian origin. In Ancient Armenian, the general semantic content of the word-forms of the concept of **"home, dwelling"** is already clearly formed. In the Armenian language, this concept is expressed in many units, which reflect the most diverse semantic nuances of this phenomenon: the primary one is love, pride, a sense of security and personal responsibility in one's home not only for compatriots living at the moment, but also for departed ancestors, past heritage and, most importantly, future generations.

Keywords: Movses Khorenatsi's *History of the Armenia*, the concept of "home, dwelling," worldview, cultural interaction, cultural interaction, borrowings, interacting languages, semantic shifts.